

IX

Proposta sobre el sistema de transcripció i transliteració dels noms russos al català

(Acord del 13 de novembre de 2015)

La Secció Filològica, en la reunió tinguda el 14 d'octubre de 1994, aprovà la primera versió d'aquesta «Proposta sobre el sistema de transcripció i transliteració dels noms russos al català», a partir del text de la Comissió de Transcripció i Transliteració de Noms Propis, composta per Jordi Carbonell, Joaquim Mallafrè, Lluís B. Polanco i Jordi Sarsanedas. Hi fou ponent Helena Vidal, professora de llengua russa a la Universitat de Barcelona, a qui la Secció Filològica manifesta tot el seu agraïment. Posteriorment, la Secció Filològica, en la sessió del 13 de novembre de 2015, va aprovar aquesta revisió del text, elaborada i presentada per la Comissió de Transcripció i Transliteració (formada per Jordi Carbonell, Joaquim Mallafrè i Lluís B. Polanco), a instància d'Helena Vidal i amb la col·laboració d'Arnau Barios i Marc Ruiz-Zorrilla, per tal d'incorporar-hi algunes correccions imprescindibles, reflectir-hi els canvis introduïts per la norma ISO 9 de l'any 1995 —posterior a la primera redacció de la proposta—, i completar-ne i actualitzar-ne la informació.

Proposta sobre el sistema de transcripció i transliteració dels noms russos al català

INTRODUCCIÓ

En comparació amb altres països, les referències a la cultura russa a casa nostra són un fenomen relativament recent, tant pel que fa a traduccions com pel que fa a notícies o a citacions bibliogràfiques.

Durant molts anys, el trasllat dels mots russos al català s'ha anat fent, o bé d'una manera intuïtiva, o bé simplement copiant la grafia de la llengua a través de la qual arribava el text, generalment francès o alemany, passats o no pel castellà. Això provocava la coexistència de criteris diversos dins d'una mateixa obra, per no dir una manca de criteris.

És significatiu, però, el fet que, en uns moments en què en qüestió de transcripcions regnava el desori, destaquessin per la coherència de les solucions les obres traduïdes per Andreu Nin i Carles Riba. Nin coneixia el rus. Riba, que nosaltres sapiguem, no; per tant, devia assessorar-se bé o sabia escollir la traducció intermediana sobre la qual es basava. És a dir, que una actitud rigorosa és possible sempre i afecta tots els detalls, fins i tot els menys vistosos com aquest que ens ocupa.

A partir dels anys seixanta es va anar donant més importància a les transcripcions en general i a la del rus en concret. Les traduccions s'han anat fent, des d'aleshores, cada cop més sovint directament del rus per persones que coneixen bé aquesta llengua.

Alhora, han continuat reeditant-se traduccions antigues sense una revisió adequada, que deixen intacte el desgavell de les transcripcions.

Als mitjans de comunicació, l'origen divers de les notícies continua provocant multiplicitat de grafies per a una mateixa forma, tot i que s'han fet alguns intents per a regularitzar la qüestió, com ara a Catalunya Ràdio o per part d'alguns correctors de televisió, com Enric Muntaner o Jem Cabanes.

Als anys setanta la *Gran enciclopèdia catalana* (GEC) va fer un gran esforç de professionalitat en tots els aspectes. La qüestió de la transcripció del rus va ser discutida per un grup de traductors sota la coordinació de Sebastià Janeras, per part de la *Gran enciclopèdia*. Passats els anys, s'han fet palesos els pros i els contres de les decisions preses aleshores. El sistema emprat per la *Gran enciclopèdia* no s'ha generalitzat, i en la transcripció al català, a la pràctica, continua imperant la diversitat de criteris.

Per tot això, ens ha semblat convenient tornar a reflexionar sobre el tema per tal d'intentar, un cop més, d'unificar posicions.

La proposta de transcripció del rus al català que presentem a continuació està basada en la recollida per la GEC en l'article *ciríl·lic*, amb comentaris i aclariments sobre els punts problemàtics.

El text actual ha estat estudiat en diverses reunions pels membres de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans Jordi Carbonell, Joaquim Mallafre, Lluís B. Polanco i Jordi Sarsanedas, conjuntament amb Helena Vidal, professora de llengua russa a la Universitat de Barcelona, que n'havia elaborat la versió originària. Per resoldre la qüestió de l'aplicació de les normes als diversos àmbits s'han tingut en compte els nombrosos arguments que es van esgrimir en una reunió especial portada a terme per diversos bibliotecaris —Maria Rosa Escayola i Mercè Ramon, de la Biblioteca de Catalunya; Jesús Gascon, Muntsa Busquets i Lleonina Díaz, de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB); Anna Rovira, de la Universitat de Barcelona (UB)—, professores de rus —Agata Orzeszek i Natàlia Paños, de la UAB; Helena Vidal, de la UB— i un representant de l'editorial Enciclopèdia Catalana —Sebastià Janeras. Aspectes concrets relacionats amb els mitjans de comunicació radiofònics han estat consultats amb Manel Pla, de Catalunya Ràdio. També s'han pres en consideració converses tingudes en vida d'Enric Muntaner.

Per acabar, abans d'entrar en la presentació de la proposta concreta, convé fer un aclariment sobre el terme *transcripció*, tal com l'usem aquí.

Seguirem allò que sembla la tradició generalitzada en les fonts occidentals (no en les fonts russes), que consisteix a denominar:

1) *Transliteració*: l'adaptació entre alfabet, lletra per lletra, que empra signes gràfics particulars i s'utilitza en treballs dirigits a un públic especialitzat.

2) *Transcripció*: l'adaptació pràctica d'un alfabet al d'una llengua particular.

La finalitat pràctica fa que en ocasions s'hagin de barrejar criteris de transcripció (transmissió de sons) i de transliteració (trasllat de lletres).

L'objectiu d'una transcripció pràctica —o «transcripció empírica nacional», segons el terme de P. Garde— consisteix a traslladar un alfabet a un altre per tal de permetre la lectura d'uns noms originàriament escrits en un altre alfabet, sense trencar d'una manera significativa els hàbits dels lectors. Es parteix, doncs, de

la llengua escrita. Tot i així, es tenen en compte qüestions essencials de pronunciació, per tal de no tergiversar en l'essencial la pronúncia original. Però *no* es pretén una transcripció fonètica fidel en els detalls.

La transcripció pràctica no és un sistema per a ensenyar a pronunciar correctament una llengua estrangera. És una *convenció* per a permetre la *lectura* d'uns noms estrangers.

Aquest enfocament explica les solucions que donen prioritat a la fidelitat a l'escriptura, com ara *Dostoievski* i no **Dastaiefski*, *Turguénev* i no **Turguényif*, *solntse* i no **sontse*, etc.

L'objectiu pràctic explica la simplificació d'algunes grafies (casos especials *b* i *c*).

Una qüestió a part són la *transcripció fonològica* i la *transcripció fonètica estricta*. La primera consisteix a traslladar els *fonemes* d'una llengua, sense tenir-ne en compte la realització. La segona trasllada els *sons*, procurant de reflectir al màxim la seva pronunciació autèntica en cada context real. Totes dues s'empren en la investigació.

I. LA TRANSCRIPCIÓ AL CATALÀ

Com hem dit abans, recollim la proposta que figura en l'article *ciríl·lic* de la GEC, amb alguna petita rectificació i les ampliacions necessàries per a concretar-ne l'aplicació pràctica.

Els criteris bàsics que s'han seguit han estat:

- 1) Simplificar la lectura per al públic no especialitzat.
- 2) Simplificar la feina dels impressors.
- 3) Reduir, en la mesura del possible, les variants.

Núm.	Signe rus		Signe català	Observacions
	Majúscula	Minúscula	Minúscula	
1	А	а	a	
2	Б	б	b	
3	В	в	v	
4	Г	г	g/gu	
5	Д	д	d	
6	Е	е	e	Després de consonant
			ie	En posició inicial, després de vocal i després dels signes Ъ (28) i Ь (30)
7	Ё	ё	o	Després dels signes russos Ж (8), Ч (25), Ш (26) i Щ (27), és a dir, en català després de les grafies <i>j</i> , <i>tx</i> , <i>(i)x</i> i <i>sx</i>
			io	En la resta de posicions, és a dir, després de consonant (excepte Ж (8), Ч (25), Ш (26) i Щ (27) i, per tant, en català després de les grafies <i>j</i> , <i>tx</i> , <i>(i)x</i> i <i>sx</i>), a començament de paraula, entre vocals i després dels signes Ъ (28) i Ь (30)
8	Ж	ж	j	
9	З	з	z	
10	И	и	i	
11	Й	й	i	
12	К	к	k	
13	Л	л	l	
14	М	м	m	
15	Н	н	n	
16	О	о	o	
17	П	п	p	
18	Р	р	r	
19	С	с	s/ss	
20	Т	т	t	
21	У	у	u	
22	Ф	ф	f	
23	Х	х	kh	
24	Ц	ц	ts	
25	Ч	ч	tx	
26	Ш	ш	x/ix	
27	Щ	щ	sx	
28	Ъ	ъ	—	
29	Ы	ы	i	
30	Ь	ь	—	
31	Э	э	e	
32	Ю	ю	iu	
33	Я	я	ia	

Exemples i comentaris¹

1) a → a

<u>А</u> брамов	<u>A</u> bràmov
<u>А</u> рхангельск	<u>A</u> rkhànguelsk
<u>Б</u> абель	<u>B</u> àbel
<u>Б</u> аранов	<u>B</u> arànov
<u>В</u> алдай	<u>V</u> aldai

2) б → b

<u>А</u> брамов	<u>A</u> bràmov
<u>Б</u> аранов	<u>B</u> arànov
<u>Б</u> откин	<u>B</u> otkin
<u>Б</u> елый	<u>B</u> eli
<u>Б</u> абель	<u>B</u> àbel

3) в → v

<u>А</u> брамов	<u>A</u> bràmov
<u>А</u> ндреев	<u>A</u> ndréiev
<u>В</u> алдай	<u>V</u> aldai
<u>Б</u> аранов	<u>B</u> arànov
<u>В</u> авилов	<u>V</u> avílov
<u>В</u> иктор	<u>V</u> íktor
<u>Д</u> остоевский	<u>D</u> ostoievski

4) г → g/ gi

<u>Г</u> орький	<u>G</u> orki
<u>Г</u> оголь	<u>G</u> ógol
<u>Д</u> ягилев	<u>D</u> iàguilev
<u>В</u> ерещагин	<u>V</u> eresxaguin
<u>К</u> урагина	<u>K</u> uràguina
<u>Т</u> ургенев	<u>T</u> urguénev

1. Les lletres afectades en cada exemple estan subratllades.

5) д → *d*

Дудин <u>ц</u> ев	Dudíntsev
Досто <u>е</u> вский	Dostoievski
Дягил <u>е</u> в	Diàguilev
Дми <u>т</u> рий	Dmitri
Да <u>р</u> ья	Dària

6) е → *ie/e*

Emprem *e* després de consonant i *ie* en posició inicial de paraula, després de vocal i després dels signes 28 i 30:

Алек <u>с</u> ей	Aleksei
Ба <u>б</u> ель	Bàbel
Бел <u>ь</u> й	Beli
Весел <u>о</u> вский	Vesselovski
Чех <u>о</u> в	Txékhov
Дягил <u>е</u> в	Diàguilev
Турген <u>е</u> в	Turguénév
Андр <u>е</u> ев	Andréiev
Есени <u>н</u>	Iessenin
Евтушен <u>к</u> о	Ievtuixenko
Ероф <u>е</u> ев	Ieroféiev
Пь <u>е</u> цух	Pietsukh
Василь <u>е</u> в	Vassíliev

En realitat, per a ser conseqüent amb la transcripció de les altres tres lletres dites «ioditzades» —я, ё, ю: *ia, io, iu*— s'hauria d'escriure *ie* també després de consonant. És estesa, però, en les transcripcions a les diverses llengües, la convenció de transcriure *e* després de consonant amb *e*, per dues raons:

a) El signe *e* després d'una consonant sempre la palatalitza. L'efecte de la palatalització és el que transcrivim amb una *i* en les altres lletres «ioditzades»; aquí, doncs, es dona per suposat. El so [e] després de consonant no palatalitzada —gràficament э— pràcticament no es dona en mots russos, tot i que sí que es dona en fonètica sintàctica, en alguns mots d'origen estranger i en sigles. La possibilitat de consonant + [e] és, doncs, poc freqüent en conjunt (pràcticament nul·la en els noms propis i en la toponímia).

b) La lletra e és molt abundant i l'ús de *ie* faria un efecte poc desitjable en un text escrit en alfabet llatí.

7) $\ddot{e} \rightarrow io/o$

7.a) Emprem *o* després de les consonants ж, ч, ш, щ, transcrites respectivament *j*, *tx*, (*i*)*x*, *sx*:

жёлтый	jolti ('groc')
шёлк	xolk ('seda')
Горбачёв	Gorbatxov
Хрущёв	Khrusxov

Després del grup de consonants esmentades, les grafies *ë* i *o* en rus són una pura convenció, i en la transcripció no cal diferenciar-les; al contrari, si es fes, el resultat seria incorrecte.

Emprem *io* en la resta de posicions:

Алёша	Alioixa
Ерёмин	Ieriomin
Матрёна	Matriona
Пётр	Piotr
Потёмкин	Potiomkin
водоём	vodoiom ('cisterna', 'pantà')

7.b) La lletra *ë* constitueix, a més, un dels casos polèmics, perquè en els usos tipogràfics russos alterna amb la lletra *e* i en les transcripcions i transliteracions a altres llengües sovint s'interpreta com una *e*.

En les traduccions al català alterna la transcripció amb *e* amb la transcripció amb *io*, fins i tot barrejades en un mateix text. En el cas dels traductors que s'han pres aquesta qüestió més seriosament, veiem també solucions diverses (però coherents dins d'un mateix text): Andreu Nin opta per *e*, Carles Riba opta per *io* a *L'inspector general*, August Vidal opta per *io*.

De fet, la grafia *ë* no sol usar-se en les publicacions impreses i es limita a les publicacions d'objectiu didàctic i als diccionaris. Per a un russoparlant això no implica cap problema, atès que no dubtarà mai entre la interpretació com a *e* o com a *o* de la lletra *e*, però a l'hora de traslladar-la a una altra llengua cal indicar la diferència.

El pas del fonema /e/ a /o/ després de consonant palatalitzada i abans de consonant no palatalitzada, exclusivament en posició tònica, és un fenomen relativa-

ment recent: es produeix cap al segle xv i no es consolida definitivament fins al xviii, segle en què comença a buscar-se una representació gràfica que en reflecteixi el canvi. A partir d'aleshores, *ë* representa el fonema /o/ després de consonant molla. Gràficament, després de les consonants prepalatals es pot trobar amb valor de /o/ tant *ë* com *o*: *чопорный* (*txóporni*, 'de comportament afectat, rígid'), *причѣска* (*pričxoska*, 'un pentinat'). El fet que l'alfabet rus tingui dues possibilitats ortogràfiques —*e* i *ë*— (més ben dit, tres: *e*, *ë*, *o*) per a representar el fonema /o/, no vol dir que s'hagin de traslladar traint el fonema que representen. Som, doncs, contraris a les grafies del tipus:

Gorbatxev
Khrusxev
Aleixa
Ieremin
Matrena
Petr
Potemkin

Per tant, donem preferència a les grafies:

Gorbatxov
Khrusxov
Alioixa
Ieriomin
Matriona
Piotr
Potiomkin

8) ж → j

Бажов	Vajov
Ежов	Iejov
Жуковский	Jukovski
Кижі	Kijí
Надежда	Nadejda
Ожегов	Ójegov
Чижевский	Txijevski

El fet de transcriure ж sempre amb *j*, independentment de les normes d'ortografia catalanes, és opinable. Tant Nin com Riba, i més tard Vidal, tres traductors que podem prendre com a referència pel seu rigor, opten per *g* davant de *i* i de *e*.

Tanmateix, proposem conservar un sol signe per a la transmissió del signe rus per no augmentar encara més les variants, però reconeixem que es tracta d'un punt discutible i que en les paraules ja definitivament adoptades pel català, com *mugic*, és preferible l'adaptació total.

9) з → z

Замятин	Zamiatin
Зернов	Zernov
Зиновьев	Zinóviev
Зоценко	Zósxenko
Зыкина	Zíkina
Азов	Azov
Елизавета	Ielizaveta
Карамазов	Karamàzov
Казань	Kazan
Лебезятников	Lebeziàtnikov

Per un raonament paral·lel al del cas anterior (*j/g*), suggerim l'ús d'un sol signe, *z*, per al signe rus з.

10) и → i

Митя	Mítia
Сирин	Sirin
Витебск	Vítebsk
Замятин	Zamiatín
Никон	Níkon
Трифонов	Trífonov

11) й → i

Айтматов	Aitmàtov
Алтай	Altai

Большой	Bolxoi
Валдай	Valdai
Гайдар	Gaidar
Войнович	Voinóvitx
Толстой	Tolstoi

12) к → *k*

Казань	Kazan
Карамазов	Karamàzov
Китеж	Kítej
Козлов	Kozlov
Курочкин	Kúrotxkin
Никита	Nikita
Николай	Nikolai

Adoptem *k* per tradició. L'escriptura *c/qu*, perfectament possible, trencaria certs hàbits adquirits. A més, plantejaria problemes a l'hora de traslladar el grup кс (vegeu l'apartat «Casos especials», lletra a.2).

Un altre inconvenient en l'ús de la *c* pot ser el fet que aquest signe representa *ts* en les llengües eslaves d'alfabet llatí i en les transliteracions internacionals més usades.

13) л → *l*

Алтай	Altai
Валдай	Valdai
Лена	Lena
Ленин	Lenin
Елизавета	Ielizaveta
Маленков	Malenkov

14) м → *m*

Абрамов	Abràmov
Дмитрий	Dmitri
Митя	Mítia
Матрёна	Matriona

<u>М</u> аленков	<u>M</u> alenkov
<u>М</u> амин	<u>M</u> amin

15) н → *n*

<u>Н</u> адя	<u>N</u> adia
<u>Н</u> икита	<u>N</u> ikita
<u>Н</u> икон	<u>N</u> ikon
<u>М</u> ален <u>к</u> ов	<u>M</u> alen <u>k</u> ov

16) о → *o*

<u>О</u> куджава	<u>O</u> kudjava
<u>О</u> рёл	<u>O</u> riol
<u>В</u> орон <u>е</u> ж	<u>V</u> orónej
<u>В</u> ороши <u>л</u> ов	<u>V</u> oroixílov
<u>Н</u> овг <u>о</u> род	<u>N</u> óvgorod

17) п → *p*

<u>П</u> удовкин	<u>P</u> udovkin
<u>П</u> ётр	<u>P</u> iotr
<u>П</u> ятигорск	<u>P</u> iatigorsk
<u>П</u> етрозаводск	<u>P</u> etrozavodsk
<u>П</u> ота <u>п</u> ова	<u>P</u> otàpova

18) р → *r*

<u>Е</u> рёмин	<u>I</u> eriomín
<u>К</u> арамазов	<u>K</u> aramàzov
<u>П</u> ётр	<u>P</u> iotr
<u>П</u> етров	<u>P</u> etrov
<u>Р</u> юрик	<u>R</u> iúrik
<u>Р</u> озанов	<u>R</u> ózanov

19) $c \rightarrow s/ss$

Алек <u>с</u> ей	Alek <u>s</u> ei
Дост <u>о</u> ев <u>с</u> кий	Dost <u>o</u> iev <u>s</u> ki
Саран <u>с</u> к	Sar <u>an</u> s <u>k</u>
Си <u>р</u> ин	S <u>ir</u> in
Тол <u>с</u> той	Tol <u>s</u> toi

Васи <u>л</u> ий	Vass <u>il</u> i
Васи <u>л</u> иса	Vass <u>il</u> issa
Весел <u>о</u> в <u>с</u> кий	Vessel <u>o</u> v <u>s</u> ki
Ра <u>й</u> са	Ra <u>is</u> sa

20) $t \rightarrow t$

Ми <u>т</u> я	M <u>it</u> ia
Ма <u>т</u> рёна	Ma <u>t</u> riona
Тол <u>т</u> ой	Tol <u>t</u> oi
Дост <u>о</u> ев <u>с</u> кий	Dost <u>o</u> iev <u>s</u> ki

21) $y \rightarrow u$

Жу <u>к</u> ов	J <u>uk</u> ov
Пау <u>с</u> товский	Pa <u>us</u> tovski
У <u>в</u> аров	U <u>v</u> arov
Чу <u>к</u> овский	Ch <u>uk</u> ovski
Шу <u>х</u> рай	Sh <u>uk</u> hrai

22) $\phi \rightarrow f$

Ф <u>е</u> дин	F <u>e</u> din
Фур <u>м</u> анов	F <u>ur</u> manov
Пан <u>ф</u> илов	Pa <u>n</u> filov

23) $x \rightarrow kh$

За <u>х</u> ар	Za <u>kh</u> ar
Че <u>х</u> ов	Ch <u>ekh</u> ov

Бахтин	Bakhtin
Шолохов	Xólokhov
Хлебников	Khlébnikov

24) ц → *ts*

Царь	tsar
Цеткин	Tsetkin
Куницын	Kunitsin
Царицын	Tsaritsin
Пьецух	Pietsukh
Троицын	Troitsin

25) ч → *tx*

Качалов	Katxàlov
Печорин	Petxorin
Чайковский	Txaikovski
Чехов	Txékhov
Чуковский	Txukovski

26) ш → *x* ('xeix') / *ix*

Шолохов	Xólokhov
Шишкин	Xixkin
Шукшин	Xukxín
Шувалов	Xuvàlov
Петрашевский	Petraixevski
Саша	Saixà
Алёша	Alioixa
Маша	Maixa

27) щ → *sx*

Мещанский	Mesxanski
Радищев	Radísxev

ШипачёвШукинХрущёвSxipatxovSxukinKhrusxov

A la proposta de la GEC es dona com a variant possible la forma *(i)xtx*:

KhruixtxovXtxipatxovXtxukin

Creiem que és preferible la forma més simple *sx*,

KhrusxovSxipatxovSxukin

ja que trenca menys els hàbits gràfics del català (vegeu, també, les «Normes de pronunciació»).

28) ъ → —

29) ы → *i*

БыковРыжковКосыгинBikovRijkovKossiguin

El trasllat de *ы* és un altre dels punts polèmics. En contra de *ы* → *i*, es podria argumentar:

a) Que la mateixa lletra *i* serveix per a transcriure tres lletres russes: и, й, ы, i que això no és desitjable.

b) Que la lletra *y* s'usa per a transcriure *ы* en totes les llengües eslaves d'alfabet llatí i en els sistemes de transliteració i transcripció internacionals habituals, entre ells els de l'Organització Internacional per a la Normalització (ISO, International Organization for Standardization) i l'Institut de Ciències Lingüístiques de l'URSS (ICL), proposats per la GEC.

En contra de *ы* → *y*, es diu que un lector català no té manera de desxifrar síl·labes com *ty*, *ry*, etc., però aquest argument podria ser vàlid també per a les altres

llengües europees, que, malgrat tot, empren la *y*. Aquest tipus de dificultats, a més, són inevitables en la transcripció de sons d'una llengua de partida inexistents en la llengua d'arribada.

Si hem optat per la *i* ha estat per un criteri pràctic, en un intent d'evitar l'acumulació de situacions estranyes, ja prou abundants, a l'hora de desxifrar la lectura d'un nom estranger.

30) *ь* → —

31) *э* → *e*

Экономический институт	Ekonomítxeski Institut (‘Institut d’Economia’)
экология	ekológuia (‘ecologia’)
поэт	poet (‘poeta’)

32) *ю* → *iu*

Вя <u>т</u> ю <u>т</u> нев	Viat <u>i</u> ú <u>t</u> nev
Р <u>ю</u> рик	Ri <u>ú</u> rik
Т <u>ю</u> т <u>ч</u> ев	Ti <u>ú</u> t <u>x</u> ev
Ми <u>т</u> ю <u>х</u> ин	Mi <u>t</u> iu <u>k</u> hin
Ю <u>р</u> ий	I <u>r</u> i
Ю <u>р</u> ьев	I <u>ú</u> riev

33) *я* → *ia*

Бо <u>я</u> н	Bo <u>i</u> an
Красно <u>я</u> рск	Krasno <u>i</u> arsk
Я <u>р</u> цев	I <u>á</u> rtsev
Я <u>с</u> ная По <u>л</u> я <u>н</u> а	I <u>á</u> sna <u>i</u> a Pol <u>i</u> ana
Тат <u>ь</u> я <u>н</u> а	Tat <u>i</u> ana
В <u>я</u> чеслав	V <u>i</u> at <u>x</u> eslav
П <u>я</u> тигорск	P <u>i</u> atigorsk

Пятницкий
Рябушкин

Piàtnitski
Riàbuixkin

Casos especials

a) Grups de consonants

1. En rus són freqüents els grups de consonants. No en tots els casos es pronuncia el grup sencer, a vegades se'n perd un so. Quan això s'esdevé, proposem de traslladar totes les lletres, independentment de la pronunciació.

Exemples:

здрав <u>ст</u> вуйте	zdràvstvuite ('hola!')
сол <u>н</u> це	solntse ('sol', astre)
с <u>ч</u> астливый	stxastlivi ('feliç')

La raó d'aquesta opció ja ha estat donada més amunt: partim de la llengua escrita i reproduïm la pronúncia només en l'essencial, no en tots els seus trets reals. Si escrivíssim *zdràstvuite, *sontse, *sxaslivi, per ser coherents també hauriem de reflectir el canvi qualitatiu de les vocals àtones i escriure *zdràstvuiti, *sxislivi.

2. Així mateix, som partidaris de transliterar el grup кс, en lloc de transcriure'l amb x. Això no coincideix amb la solució adoptada pels tres traductors que tenim com a punts de referència, Nin, Riba i Vidal. Però l'adaptació de кс a x pot produir la pronunciació sonora —entre vocals—, que no seria correcta.

Exemples:

Алек <u>с</u> андр	Aleksandr <i>i no</i> Alexandr
Акс <u>е</u> льрод	Akselrod <i>i no</i> Axelrod
Мак <u>с</u> им	Maksim <i>i no</i> Maxim

b) Combinacions -ый/-ий

Se simplifiquen en -i:

Бел <u>ь</u> й	Beli <i>i no</i> Belii
Достоевский <u>й</u>	Dostoievski <i>i no</i> Dostoievskii

Чайковский	Txaikovski	<i>i no</i>	Txaikovskii
Горький	Gorki	<i>i no</i>	Gorkii

c) *Combinacions* -ия, -ие, -иё, ию

Se simplifiquen:

Мария	Maria	<i>i no</i>	Mariia
приют	priut	<i>i no</i>	priiut ('refugi')
русские	rússkie	<i>i no</i>	rússkiie

d) *Combinacions vocal + и*

En aquestes combinacions, la grafia и, que en rus té sempre valor vocàlic nuclear, quan és àtona en rus es transcriu com a *i* (que permetria en català la pronunciació com a semivocal, formant diftong amb la vocal tònica anterior), però si és tònica en rus s'ha de transcriure com a *ï* (o *í* si ha de rebre l'accent gràfic segons les normes del català) per destacar-ne la pronúncia com a nucli silllàbic. Exemples: Троицин *Troitsin*, аист *aist* ('cigonya'), Раиса *Raïssa*, маис *maïs* ('blat de moro').

e) *Noms propis*

En el cas dels noms propis russos, i topònims en particular, que ja tenen una forma adaptada o traduïda amb tradició en la nostra llengua, és convenient conservar-la quan apareixen dins un text en català (però no dins una transcripció directa del rus més àmplia, en què se n'hauria de mantenir la transcripció exacta, seguida si cal de l'equivalent tradicional català entre parèntesis o claudàtors):

Днепр	Dniéper	<i>i no</i>	Dnepr
Москва	Moscou	<i>i no</i>	Moskvà
Санкт-Петербург	Sant Petersburg	<i>i no</i>	Sankt-Peterburg

En el cas dels russos que resideixen o han residit a l'estranger, la forma pot venir determinada per la manera com signava el mateix interessat:

Стравинский	Stravinsky	<i>i no</i>	Stravinski

Pel que fa als diversos cognoms russos d'origen estranger, quan apareixen citats dins un text català, sembla raonable recuperar la forma original (sovint alemanya) corresponent, quan aquesta no s'allunya gaire de la forma russa i resulta fàcilment recognoscible:

Эренбург	Ehrenburg	<i>i no</i>	Erenburg
Эйхенбаум	Eichenbaum	<i>i no</i>	Eikhenbaum
Эйзенштейн	Eisenstein	<i>i no</i>	Eizenxtein
Герцен	Herzen	<i>i no</i>	Guertsen

De tota manera, dins texts més amplis transcrits sencers del rus, és preferible mantenir sempre la forma transcrita, tot especificant entre parèntesis o claudàtors, si convé, la forma en la llengua original.

En canvi, convindrà aplicar sempre la transcripció precisa de la forma russa en aquells cognoms més plenament russificats:

Дзержинский	Dzerjinski	<i>i no</i>	Dzierżyński
Ге	Gue	<i>i no</i>	Gay

f) Noms de pila

No és convenient de traduir-los. Atès que no tots els noms russos tenen equivalent en català, la traducció donaria lloc a una barreja de criteris. És millor, doncs, adoptar sempre el mateix criteri i transcriure'ls:

Акулина	Akulina
Алексей	Aleksei
Антон	Anton
Артём	Artiom
Борис	Borís
Дмитрий	Dmitri
Егор	Iegor
Елизар	Ielizar
Иван	Ivan
Игорь	Ígor
Кий	Ki
Ксения	Ksénia
Лада	Lada
Мария	Maria

Надежда	Nadejda
Сергей	Serguei
Софья	Sófia
Фёкла	Fiokla
Зоя	Zoia

En el cas dels prenomes o noms de pila dels russos residents a l'estranger (o de personatges àmpliament coneguts) caldria respectar igualment la forma consolidada internacionalment o, si s'escau, en català (*Igor Stravinsky* i no *Ígor Stravinski*, *Alexandre Nevski* i no *Aleksandr Nevski*, *el tsar Nicolau II* i no *Nikolai II*). Un cas diferent, evidentment, són els prenomes catalans d'origen rus, que han de rebre la forma adaptada corresponent en llengua catalana: *Alexei*, *Boris* (o *Borís*), *Dimi-tri*, *Igor* (o *Ígor*), *Sofia*, *Vladimir* (o *Vladímir*), *Xènia*, etc.

Normes d'accentuació

1. Se segueixen les normes d'accentuació habituals en català. El problema es planteja pel fet que el rus no indica l'accent gràficament. Tampoc no l'indiquen les transliteracions internacionals ni, sovint, les transcripcions pràctiques a altres llengües. En cada cas, doncs, s'haurà de tenir la seguretat de l'accent original fent les comprovacions necessàries.

2. En el cas que l'accent recaigui sobre les vocals *e* i *o*, es planteja l'elecció entre l'accent obert i l'accent agut. Hi ha certa tendència a considerar que el català adapta els mots estrangers pronunciant obertes aquestes vocals quan són o es converteixen en tòniques. Així ho recull Badia i Margarit a «Phonétique et phonologie catalanes» (1973), amb una afirmació generalitzadora: «on prononce les noms étrangers avec la voyelle ouverte» (*Sons i fonemes de la llengua catalana*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1988, p. 42).

Unes enquestes dutes a terme a la Universitat de Barcelona² han demostrat que, en pronunciar els noms russos:

1) Alguns s'adapten com a plans, especialment els acabats en vocal; els acabats en consonant tendeixen a pronunciar-se aguts, especialment els acabats en *-ov*, *-ev*, amb més fluctuació en els acabats en *-in* i en *-oi*.

2) Si bé la tendència sembla, efectivament, pronunciar la vocal tònica com a oberta, això no és absolutament regular; sembla haver-hi més fluctuació entre

2. Els resultats del treball, realitzat per Valeria Salcioli i Helena Vidal, estan recollits a *Estudios de Fonética Experimental* (Barcelona: PPU), núm. VIII (1996), p. 100-125.

obertes i tancades en els noms menys coneguts, però també es produeix en els noms coneguts.

3) L'adaptació d'altres aspectes (com les vocals àtones o els grups de sons poc freqüents en català) presenta variants, com ara la no relaxació de les àtones o les diferents maneres d'adaptar els grups consonàntics.

D'una altra banda, la percepció d'aquestes vocals russes en posició tònica és fonamentalment *tancada* en la gran majoria dels casos, com també es demostra en una altra part del treball esmentat. Una anàlisi comparativa de les vocals /e/ i /o/ russes i catalanes mostra que, efectivament, les russes equivalen a les tancades del català, amb alguna excepció per a la /e/ en determinats contextos.³

De tot això deduïm que és millor no orientar-se cap a l'adaptació, les fronteres de la qual són poc precises, sinó prendre com a punt de referència la llengua de partida, de la qual podem deduir una norma regular, si bé convencional.

D'acord amb això, els accents de les lletres *e* i *o* s'haurien d'escriure aguts.

II. NORMES DE PRONUNCIACIÓ

Això que segueix no és una descripció estricta de la pronunciació russa. Donem tan sols unes indicacions senzilles per tal d'orientar els lectors i els treballadors dels mitjans de comunicació.

Consonants

1. Les consonants *sonores* representades per les lletres *b*, *v*, *g/gu*, *j* i *z* s'ensordeixen a final de paraula i davant d'una altra consonant sorda en les seves parelles corresponents, és a dir, en *p*, *f*, *k*, (*i*)*x* i *s*. Per exemple:

Dostoievski	<i>pronunciat</i>	«Dostoiefski»
Rijkov	<i>pronunciat</i>	«Rixkof»
Turguénev	<i>pronunciat</i>	«Turguénef»
Bogoraz	<i>pronunciat</i>	«Bogoràs»

2. El so representat per la combinació *kh* es pronuncia com la *j* castellana.

3. El so de la *π* s'assembla molt a la *l* catalana normativa (velaritzada).

3. Vegeu la publicació citada.

4. La combinació *sx* es pronuncia com el so llarg que en català resulta del contacte entre *s* i *x* en fonètica sintàctica:

les xacres
 les xates
 les xativines
 beus xarop

Vocals

Vocals tòniques

L'únic problema el plantegen la *o* i la *e*, com hem vist en parlar de les normes d'accentuació. Com es dedueix del que hem dit abans, recomanem la pronunciació tancada d'aquestes dues vocals en posició tònica.

Vocals àtones

Les vocals àtones russes experimenten una relaxació semblant a la que s'esdevé en les vocals àtones del català oriental. Els valors resultants, però, són diferents, i la realització per persones desconexedores de la llengua pot ser problemàtica.

Simplificant una mica, podem dir que les reduccions són les següents:

1) /a/ i /o/ després de consonant no palatalitzada (o *dura*) es confonen en una [a] o en el so neutre [ə], segons el grau de reducció.

2) /a/ i /e/ després de consonant palatalitzada (o *molla*) es confonen en una [i], més o menys clara segons el grau de reducció.

3) /i/, /i/ (corresponent a la grafia *и*) i /u/ es pronuncien una mica més relaxades, però no canvien de qualitat.

En els casos en què sigui desitjable un major esforç per a pronunciar amb fidelitat a l'original, val la pena de fer la primera reducció, molt característica. En concret, es tractaria de reduir /a/ i /o/, és a dir, allà on es llegissin les lletres catalanes *a* i *o*, es pronunciaria [a] en posició pretònica i posició en inicial absoluta, i [ə] en les altres posicions.

Ogariov	<i>pronunciat</i>	«Agariof»
Astàfiev	<i>pronunciat</i>	«Astàfief»
Dostoievski	<i>pronunciat</i>	«Dastaiefski»
Gorbatxov	<i>pronunciat</i>	«Garbatxof»
Ponomariov	<i>pronunciat</i>	«Panamariof»

La resta de reduccions implicarien un entrenament que quedaria fora de lloc.

Quan la fidelitat de pronunciació sigui menys prioritària, recomanem una pronunciació plena de les vocals àtones, sense sotmetre-les a les reduccions pròpies del català oriental:

«Tolstoi» *i no* «Tulstoi»
 «Gorbatxof» *i no* «Gurbatxof»

per dues raons:

a) Aquesta sembla que és la tendència espontània en la pronunciació dels noms russos.

b) És una pronunciació que no es contradia amb les normes de determinades zones geogràfiques del rus i d'alguns grups de població, que pronuncien les vocals àtones sense reduir-les.

III. LA TRANSLITERACIÓ INTERNACIONAL

És un fet i és ben comprensible que cada llengua nacional té la seva pròpia transcripció del rus —i el seu propi desgavell de variants. D'altra banda, tampoc no existeix una sola norma de transliteració internacional, que teòricament hauria de ser vàlida per a tothom. Hi ha prop d'una trentena de maneres diverses de traslladar l'alfabet ciríl·lic a l'alfabet llatí, incloent-hi sistemes de transcripció i de transliteració.

Una de les transliteracions més esteses és l'elaborada per l'Organització Internacional per a la Normalització (ISO, International Organization for Standardization) l'any 1968, que la GEC recull en el seu article *ciríl·lic*. Més avall la reproduïm (només per al rus) en la seva versió actualitzada, ISO 9: 1995, juntament amb la norma de l'Institut de Ciències Lingüístiques (ICL) de l'Acadèmia de Ciències de l'URSS, que ha estat l'adoptada per la GEC per a les seves entrades.

Les normes de l'ISO i de l'ICL es basen fonamentalment en la tradició dels eslavistes, amb petites variants. El seu ús és estès entre els professionals, però no ha aconseguit generalitzar-se a tots els àmbits. Convé de conèixer-les, per tal com són força usades en algunes biblioteques i en treballs acadèmics.

Núm.	Signe rus	ISO 9: 1995	ICL	Observacions
1	А, а	a	a	
2	Б, б	b	b	
3	В, в	v	v	
4	Г, г	g	g	
5	Д, д	d	d	
6	Е, е	e	e	Després de consonant
			je	En posició inicial, després de vocal i després dels signes Ъ (28) i Ь (30)
7	Ё, ё	ë	'o	Després de consonant, excepte ж, ч, ш i щ (números 8, 25, 26 i 27)
			o	Després de les consonants esmentades
			jo	En la resta de posicions, és a dir, a començament de paraula, després de vocal i després dels signes Ъ (28) i Ь (30)
8	Ж, ж	ž	ž	
9	З, з	z	z	
10	И, и	i	i	
11	Й, й	j	j	
12	К, к	k	k	
13	Л, л	l	l	
14	М, м	m	m	
15	Н, н	n	n	
16	О, о	o	o	
17	П, п	p	p	
18	Р, р	r	r	
19	С, с	s	s	
20	Т, т	t	t	
21	У, у	u	u	
22	Ф, ф	f	f	
23	Х, х	h	ch/kh	La GEC opta només per <i>kh</i> per tal d'evitar la identificació amb la <i>ch</i> castellana
24	Ц, ц	c	c	
25	Ч, ч	č	č	
26	Ш, ш	š	š	
27	Щ, щ	š̂	šč	
28	Ъ, ъ	”	—	
29	Ы, ы	y	y	
30	Ь, ь	,	,	
31	Э, э	è	e	
32	Ю, ю	û	'u	Després de consonant
			ju	En posició inicial, després de vocal i després dels signes Ъ (28) i Ь (30)
33	Я, я	â	'a	Després de consonant
			ja	En posició inicial, després de vocal i després dels signes Ъ (28) i Ь (30)

Exemples i comentaris⁴

Reproduïm aquí alguns dels exemples anteriors en les variants dels sistemes ISO i ICL:

6) $e \rightarrow e \mid e/je$

ISO	ICL
Alek <u>sej</u>	Alek <u>sej</u>
Babel' <u></u>	Babel' <u></u>
Belyj	Belyj
Turgene <u>v</u>	Turgene <u>v</u>
Andre <u>ev</u>	Andre <u>ev</u>
Dosto <u>evskij</u>	Dosto <u>evskij</u>
Esenin	Jesenin
Erofe <u>ev</u>	Jero <u>fejev</u>

7) $\ddot{e} \rightarrow \ddot{e} \mid 'o/o/jo$

ISO	ICL
Alě <u>ša</u>	Al'o <u>ša</u>
Matr <u>ěna</u>	Matr'o <u>na</u>
P <u>ětr</u>	P'o <u>tr</u>
Pot <u>ěmkin</u>	Pot'o <u>mkin</u>
ž <u>ěltyj</u>	žol <u>tyj</u> ('groc')
š <u>ělk</u>	šol <u>k</u> ('seda')
Gorba <u>č<u>ě</u>v</u>	Gorba <u>čov</u>
Hru <u>š<u>ě</u>v</u>	Chru <u>šč<u>ov</u></u> / Khr <u>uš<u>č</u>ov</u>
vodo <u>ěm</u>	vodo <u>jom</u> ('cisterna', 'pantà')

8) $\text{ж} \rightarrow \text{ž}$

ISO	ICL
Ba <u>ž</u> ov	Ba <u>ž</u> ov
Je <u>ž</u> ov	Je <u>ž</u> ov

4. Les lletres afectades en cada exemple estan subratllades.

Žukovskij	Žukovskij
Kiži	Kiži
Nadežda	Nadežda

11) ѣ → j

<i>ISO</i>	<i>ICL</i>
Ajtmatov	Ajtmatov
Altaj	Altaj
Bol'soj	Bol'soj
Gajdar	Gajdar
Tolstoj	Tolstoj

19) c → s

<i>ISO</i>	<i>ICL</i>
Aleksej	Aleksej
Dostoevskij	Dostoevskij
Saransk	Saransk
Sirin	Sirin
Tolstoj	Tolstoj
Vasilij	Vasilij
Vasilisa	Vasilisa
Veselovskij	Veselovskij
Raisa	Raisa

23) x → h | ch/kh

<i>ISO</i>	<i>ICL</i>
Zahar	Zachar / Zakhhar
Čehov	Čechov / Čekhov
Bahtin	Bachtin / Bakhtin
Šolohov	Šolochov / Šolokhov
Hlebnikov	Chlebnikov / Khlebnikov

24) ц → c

<i>ISO</i>	<i>ICL</i>
car'	car' ('tsar')
Cetkin	Cetkin
Kuničin	Kuničin
Caricyn	Caricyn

25) ч → č

<i>ISO</i>	<i>ICL</i>
Kačalov	Kačalov
Pečorin	Pečorin
Čajkovskij	Čajkovskij
Čukovskij	Čukovskij

26) ш → š

<i>ISO</i>	<i>ICL</i>
Šukšin	Šukšin
Šiškin	Šiškin
Šuvalov	Šuvalov
Petraševskij	Petraševskij
Saša	Saša
Maša	Maša

27) ш → š | šč

<i>ISO</i>	<i>ICL</i>
Mešanskij	Meščanskij
Radišev	Radiščev
Šipačev	Ščipačov
Šukin	Ščukin
Hrušev	Chruščov

28) ь → ” | —

ISO
pod”ezd

ICL
podjezd (‘entrada de la casa’)

29) ы → y

ISO
Bykov
Ryžkov
Kosygin

ICL
Bykov
Ryžkov
Kosygin

30) ь → ’

ISO
Babel’
Dal’

d’javol

ICL
Babel’
Dal’

d’javol (‘diable’)

31) э → è | e

ISO
GÈS

ICL
GES
(Guidoroelektrostàntsia,
‘central hidroelèctrica’)

SÈV

SEV
(Soiuz Ekonomitxskoi Vzaimopómosxi,
‘Unió d’Ajuda Econòmica Mútua’
[COMECON])

Èkonomičeskij Institut

Èkonomičeskij Institut
(‘Institut d’Economia’)

èkologija
poèt

èkologija (‘ecologia’)
poèt (‘poeta’)

32) ю → ú |'u/ju

<i>ISO</i>	<i>ICL</i>
Vâtútnev	V'at'utnev
Rûrik	R'urik
Tûtčev	T'utčev
Ūrij	Jurij

33) я → â |'a/ja

<i>ISO</i>	<i>ICL</i>
Vâčeslav	V'ačeslav
Pâtigorsk	P'atigorsk
Râbuškin	R'abuškin
Boân	Bojan
Krasnoârsk	Krasnojarsk
Ârcev	Jarcev
Âsnaâ Polâna	Jasnaja Pol'ana
Tatâna	Tatjana

IV. ALGUNES CORRESPONDÈNCIES

Atès que la majoria de vegades la transcripció no es fa directament del rus, sinó a través d'altres llengües, en cada cas seria convenient de saber quina és la llengua intermediària. Si no es tracta d'una publicació especialitzada sinó d'una novel·la o d'un article periodístic, el més probable és que el nom estigui transcrit a la llengua en qüestió. Això vol dir, per exemple, que el signe *ch* representarà un so diferent si la font és francesa o alemanya, o que un acabament en *-ine* s'ha de reproduir *-in* si la font és francesa, etc. L'excepció la solen constituir els textos italians, que han generalitzat des d'abans de la Segona Guerra Mundial la transliteració internacional en tota mena de publicacions, incloent-hi l'enciclopèdia italiana i les obres literàries.

En la taula que segueix podem veure algunes correspondències entre solucions divergents de la transcripció del rus a diverses llengües. Pot servir d'orientació en casos de dubte, quan la font emprada no és directament russa. Deixem buides les caselles que no constitueixen cap problema.

<i>Rus</i>	<i>ISO</i>	<i>ICL</i>	<i>Anglès</i>	<i>Francès</i>	<i>Alemanys</i>	<i>Castellà</i>	<i>Català</i>
А							
Б							
В	v	v	v	v	w	v	v
Г	g	g	g	g/gu	g	g/gu	g/gu
Д							
Е	e	e/je	e/ye	e/ie/ïe	e/je	e/ie/ye	e/ie
Ё	ë	'o/jo/o	e/yo	io/e	o/jo	o/yo/io	io/o
Ж	ž	ž	zh	j/g	sh	zh	j
З	z	z	z	z	s	z	z
И	i	i	i	i/ï	i	i	i
Й	j	j	i	ï	i/j	i/y	i
К							
Л							
М							
Н							
О							
П							
Р							
С							
Т							
У							
Ф							
Х	h	ch/kh	kh	kh	ch	j	kh
Ц	c	c	ts	ts	z	ts	ts
Ч	č	č	ch	tch	tsch	ch	tx
Ш	š	š	sh	ch	sch	sh	[i]x
Щ	š	šč	shch	chtch	schtsch	shch	sx
Ъ	”	—	—/”	—	—	—	—
Ы	y	y	y	y	y	i/y	i
Ь	'	'	'	—/’	—/j	—	—
Э	è	e	e	e	e	e	e
Ю	ú	'u/ju	iu	ou/iou/ ïou/you	ju	iu/yu	iu
Я	â	'a/ja	ia	a/ia/ïa/ya	ja	ia/ya	ia

Cal tenir en compte, però, que aquesta taula d'equivalències recull per a cada llengua una o diverses variants que, a la pràctica, encara presenten una diversitat més gran. Una taula comparativa més completa de la transcripció del rus a llengües d'alfabet llatí es pot consultar a: <http://www.russki-mat.net/trans.htm>.

Cal prestar atenció, a més, a les particularitats de la llengua a què ha estat transcrit el nom. Si el nom prové d'un text en italià, *Miciurin*, per exemple, s'haurà de llegir *Mitxurin*; si es tracta d'un text francès, *Bounine* equivaldrà a *Bunin*, etc.

Les combinacions que donen *ii* es redueixen a *i*. Per exemple: *Lidiia* → *Lidia*.

En els casos de les terminacions *-ev* i *-ov* les solucions adoptades en les diferents llengües són excessivament fluctuants i, per tant, es recomana remetre's directament a la grafia i la pronúncia originals russes, segons les indicacions per al català especificades més amunt. També és convenient de comprovar l'accentuació original dels noms, que no segueix normes fàcilment deduïbles i no sempre es pot resoldre a partir de la transcripció a les altres llengües.

V. L'APLICACIÓ DE LES NORMES EN DIFERENTS ÀMBITS

1. La transcripció al català és adequada en la premsa, en la literatura i en la divulgació.

2. La transliteració internacional és habitual que es reservi a publicacions més especialitzades o acadèmiques.

3. La transcripció fonètica estricta i la transcripció fonològica, que no hem tocat en aquest treball, es reserven a la investigació.

4. Les enciclopèdies, excepte la italiana, solen emprar les transcripcions a la llengua pròpia.⁵

La transcripció emprada en la GEC és l'elaborada per l'Institut de Ciències Lingüístiques de l'Acadèmia de Ciències de l'URSS els anys 1951-1956. Actualment aquestes normes sembla que cauen en desús, a causa de les necessitats i

5. Han estat consultades les obres següents:

Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti, Roma, Istituto Giovanni Treccani, 1929-1939.

Encyclopedia americana, international edition, Danbury, CT, Grolier Inc., 1977, 30 v. (primera edició, 1929), esp. «Russian Language», vol. 24, p. 30b.

Gran enciclopèdia catalana, Barcelona, Edicions 62, 1973, esp. «alfabet ciríllic (rus)» [quadre] i «ciríllic», vol. 5, p. 150-151.

Gran Larousse català, Barcelona, Edicions 62, 1990-1993.

Salvat català: Diccionari enciclopèdic, Barcelona, Salvat Editores, 1985-1988.

possibilitats que comporten els nous mitjans de comunicació. El darrer estàndard oficial rus (GOST 7.79-2000) es basa en la norma ISO 9, reproduïda anteriorment, i admet dues variants: la transliteració estricta, amb ús de diacrítics, i la transliteració amb ús de dígrafs, variables segons la llengua d'arribada.

En el nostre cas seria molt recomanable aplicar a les entrades principals de totes les obres de referència en llengua catalana la present proposta de transcripció de noms russos al català, sense perjudici que, com a entrades secundàries, s'hi puguin donar les versions d'acord amb altres sistemes de transcripció o transliteració.

5. Quant a les biblioteques, atesa la diversitat d'origen de les fonts d'informació i la diversitat de sistemes de transcripció i transliteració usats en diferents països i en diferents editorials, es fa inevitable la creació d'un fons de referències on es donin totes les possibles variants d'escriptura de l'autor que es busca.

Per a les entrades principals ens ha semblat més convenient, després d'estudiar molts arguments a favor i en contra, l'ús de la transcripció al català.

BIBLIOGRAFIA⁶

АХМАНОВА, Olga Serguéievna. *Slovar lingvistíxeskikh térmínov* [Diccionari de termes lingüístics]. Moscou: Sovétskaia entsiklopédia, 1969. [Reeditat a Moscou: Knijni Dom, 2010] També disponible en línia a: <<http://classes.ru/grammar/174.Akhmanova/source/worddocuments/17.htm>>.

ASLANOFF, Serge. *Manuel typographique du russiste*. París: Institut d'Études Slaves, 1986.

6. Vegeu també les pàgines web següents:

«Transliteració de l'alfabet rus»: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Transliteraci%C3%B3_de_l%27alfabet_rus>.

«Romanization of Russian»: <http://en.wikipedia.org/wiki/Romanization_of_Russian>.

«Transcription du russe en français»: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Transcription_du_russe_en_français>.

«Ruso y otros idiomas de escritura cirílica»: <http://es.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Transliteración_y_transcripción#Ruso_y_otros_idiomas_de_escritura_cirílica>.

Thomas T. PEDERSEN, «Transliteration of Russian»: <<http://transliteration.eki.ee/pdf/Russian.pdf>>.

UNGEGN WORKING GROUP ON ROMANIZATION SYSTEMS, «Report on the current status of United Nations romanization systems for geographical names»: <http://www.eki.ee/wgrs/rom1_ru.pdf>.

«Транслитерация русского алфавита латиницей» [Transliteràtsia rússkogo alfavita latínitsei – Transliteració de l'alfabet rus amb l'alfabet llatí]: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Транслитерация_русского_алфавита_латиницей>.

- BADIA, Antoni M. «Phonétique et phonologie catalanes». A: *Sons i fonemes de la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1988, p. 15-66.
- BOUTLER, Charles. «Transliteration of the Russian alphabet» [en línia]. <<http://www.ruski-mat.net/trans.htm>>.
- CALONGE, Julio. *Transcripción del ruso al español*. Madrid: Gredos, 1969.
- GARDE, Paul. *Grammaire russe*. Vol. I: *Phonologie-Morphologie*. París: Institut d'Études Slaves, 1980, vegeu «Les systèmes de transcription du russe», dins el cap. III, «L'écriture», p. 45-47.
- IÀRTSEVA, Viktória Nikolàievna. *Lingvistíxeski entsiklopédíxeski slovar* [Diccionari lingüístic enciclopèdic]. Moscou: Sovétskaia entsiklopèdia, 1990. També disponible en línia a: <<http://tapemark.narod.ru/les/>>.
- SAKHNO, Sergueï. «Nom propre en russe: problèmes de traduction». *META: Translator's Journal*, vol. 51, núm. 4 (2006), p. 706-718.
- SALCIOLI, Valeria; VIDAL, Helena. «La percepció de les vocals /e/ i /o/ tòniques del rus per part de catalanoparlants». *Estudios de Fonética Experimental* [Barcelona: PPU], núm. VIII (1996), p. 100-125.
- ZÍNDER, Lev Rafailóvitx. *Óbsxaia fonétika i ízbrannie statí* [Fonètica general i articles escollits]. 2a ed. rev. i compl. Moscou: Acadèmia; Sant Petersburg: Facultat de Filologia de la Universitat de Sant Petersburg, 2007.